

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Intertekstualitetens porte. En indledning.

Johannes V. Jensens (1873-1950) *Digte* (1906) er en port til det 20. århundrede.¹ Så kort kan det siges. En port skærmer ét rum fra et andet, og i *Digte* åbenbarer der sig et rum, der strækker sig langt bagud i litteraturhistorien, samtidigt med, at digtene i det modernes sprog beskriver det modernes erkendelser. Sprog og erkendelse er dermed to essentielle elementer, der vil være ledetråde gennem min opgave.

Digtene i samlingen har alle været udgivet før². Samlingen er som helhed en heterogen størrelse, der spænder fra de jyske digte, der fonetisk afspejler den jyske dialekt, til de kværende stenklodetunge, eksistensfilosofiske digte som "Paa Memphis station" og "Interferens", over de hverdagsproglige frokost-digte, til de Whitmanske oversættelser.

Digtene, jeg har udvalgt som analyseobjekter, *Columbus* og *Det røde træ*, kan og skal derfor ikke ses som værende repræsentanter for digtsamlingen, men som digte, der afspejler noget af dét nye, som *Digte* bidrager med: intertekstuel bevidsthed og sprogligt nybrud. Det, der især er interessant ved de to digte, er den *måde*, hvorpå de indlejrer deres referencer, særligt de bibelske. Umiddelbart kunne man tro, at sådanne var udvisket fra reference-reservoiret, i kølvandet på dén omvurdering af alle værdier, der er sket få år forinden digtenes tilblivelse³. Dette er imidlertid ikke tilfældet, men der er også her et nybrud. Dette vil jeg belyse ved at stille spørgsmålene: Hvilken karakter har intertekstualiteten i de to digte - og herunder - hvilket forhold er der mellem den refererede og den refererende tekst? Det er nemlig især på spørgsmålet om intertekstualitet, at det modernistiske i digtene manifesterer sig, da referencerne både ejer sprog og erkendelse, men også spørgsmål om generisk og eksistensfilosofisk karakter byder sig til. Altså skal det handle om sprog og erkendelse, intertekstualitet og modernisme i mine nærlæsninger af *Columbus* og *Det Røde træ*.

Intertekstualitet er, som Allen påpeger, ikke en transparent term⁴, så for at overskueliggøre terminologien, vælger jeg at begrænse min metode til Julie Kristevas *transponeringsbegreb*⁵, Gerard Genettes *trans- og paratekstualitetsbegreb*⁶, samt nogle af Anker Gemzøes *intertekstualitetstyper*.

1 Handesten 2000, 167

2 Bl.a. som lyriske indslag *Skovene*, *Kongens Fald* og *Madame D'Ora*.

3 Her tænkes der på Nietzsches *Also Sprach Zarathustra* fra 1885

4 Allen 2000, 2

5 Som fremsat i Allen 2000, 113

6 Genette 1997a og 1997b

Intertekstualitetens porte

Vinter 2010

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Vejleder: Benedikte Fogh Rostbøll

Jensen vs. Jensen – hovedpositioner i Jensenforskningen

At beskrive udviklingen i Johannes V. Jensens forfatterskab er en hel afhandling for sig. Da mit analyseområde i dén henseende er relativt smalt, vil jeg i stedet give korte, diakrone udsyn bagud og fremad i litteraturhistorien, når teksterne påkalder sig dette, samt i det følgende lave en kort oversigt over hovedpositioner i det 20. århundredes Jensenforskning.

Det kan nemlig være nyttigt at danne sig et overblik over hovedpositionerne i den forskning og kritik, der har været af hans forfatterskab. Allerede før Jensens død i 1950, var der en ihærdig kamp om, hvem der besad sandheden om Jensen.⁷ For to af forfatterskabets forvaltere, Leif Nedergaard og Harry Andersen, var der endda tale om en indædt, til tider hadefuld magtkamp om dette. I 1936 udgav Andersen sin doktordisputats, ”Studier i Johannes V. Jensens lyrik. Verseteknik, Sprog og Stil”, og Nedergaard udgav en monografi, ”Johannes V. Jensen” i 1943. I denne bog nævner Nedergaard ikke Andersens disputats med ét ord, og indleder desuden med ordene:

”Jeg har ment, der tiltrængtes en udførligere litteraturhistorisk behandling af Johs. V. Jensens forfatterskab (...) ikke blot en introduktion til forfatterskabet, men også en nærmere analyse af de enkelte bøger til grundigere indtrængen i hans tankegang synes at høre til den danske litteraturhistoriske desiderata; (...) Der har så godt som heller ikke foreligget noget som helst af videnskabelig værdi at bygge på, og den samtidige kritik har jo kun udvist mærkelig uformuenhed i sand bedømmelse af sin tids største digter. Jeg har da måttet tage fat på bar bund (...).”⁸

Andersen må have hoppet i stolen af bar arrigskab. Og ikke blot Andersen, også Otto Gelsted må have læst disse linier som en fornærmelse; Gelsted, som allerede i 1913 og så sent som 1938 udgav en bog om forfatterskabet, hvoraf 1913-udgivelsen af Andersen i 1972 bliver kaldt ”Den bedste bog”⁹, måske som et ”tak for sidst” til Nedergaard. En anekdote fortæller, at Andersen og Nedergaard i slutningen af 1960'erne, dvs. næsten to årtier efter Jensens død, under en forelæsning på Københavns Universitet kom i slåskamp, da Andersen ikke ville forelæse med Nedergaard som tilhører, og Nedergaard ikke ville gå. Anekdoten viser ikke kun, at forskere kan besidde stor lidenskab for deres felt, men også, at Jensen har kunnet tryllebinde sine beundrere til sig, og at fanatismen antog en nærmest kultisk dyrkelse.¹⁰

7 Handesten 2000, 464

8 Nedergaard 1943, 6

9 Andersen 1972, 9

10 Handesten 2000, 466

Intertekstualitetens porte

Vinter 2010

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Vejleder: Benedikte Fogh Rostbøll

Således måtte enhver kritik af Jensen møde et ligeså indædt forsvar. Så da lektor Aage Schiøttz-Christensen udgav sin doktordisputats *"Om sammenhængen i Johannes V. Jensens forfatterskab"*, var der polemik på dagsordenen.

Professor Poul V. Rubow gjorde et voldsomt angreb på forfatterskabet i en anmeldelse af bogen, en anmeldelse, som bragte sindene i kog, bl.a. aflæst i læserbreve.¹¹ Disputatsen søger bl.a. at påvise en række indre modsigelser i forfatterskabet, noget, som Johs. V. Kirk berørte allerede i 1933 i *"Johannes V. Jensen som mystiker"*. Schiøttz-Christensen forsøger at fastholde Jensen som et paradoks, som en kryptomystiker, og kalder hans digtning for "mytisk naturalisme", "langt dybere involveret i den kristne ideverden, end han selv vil være ved"¹². Schiøttz-Christensens påvisninger af modsigelser og logiske inkonsekvenser i forfatterskabet var en torn i øjet på folk, som gjorde den ældre Jensens darwinisme og selvfortolkning til det autoritative syn på forfattervirksomheden.¹³ Der udvikler sig en kamp om Jensens tankevirksomhed hér. Nedergaard ville, mildest talt, ikke acceptere Schiøttz-Christensens teorier, fordi de "tog luften ud af Jensens kritiske holdning til kristendommen"¹⁴, og da Nedergaard i 1968 udgiver en revideret udgave af sin monografi fra 1943, er det bl.a. med det ærinde at kommentere dette felt, og mener i den reviderede udgave, at forfatterskabets program netop er en kamp mod kristendommen med Darwin i hånden. Således citerer Nedergaard Jensen, endda med dags dato, i bogen: *"Fra først til sidst har jeg været kristendomsfjende, jeg har hadet kristendommen."* sagde JVJ mig d. 22/1 – 42; men han valgte, i stedetfor direkte at gå imod den, at "oparbejde hele det positive bevidsthedsindhold som efterhånden skulle afløse og underminere det kristne syn".¹⁵ Udviklingslæren er således et af de positive bevidsthedsindhold, som skulle afløse kristendommen. Ydermere beskriver Nedergaard udviklingen i Jensens litterære virksomhed som en helbredelseshistorie, en positiv udviklingshistorie, der er forbundet til hans egen sindslige tilstand¹⁶, noget, Jensen billiger¹⁷. Schiøttz-Christensen og Rubow er altså inde at pille ved noget sakrosankt, men deres publikationers postyr var intet at regne for den furore, der rejste sig, da litteraturforsker Jørgen Elbek udgav *"Johannes V. Jensen"* i 1966.

11 Handesten 2000, ibid.

12 Handesten 2000, 467

13 Handesten 2000, 468

14 Handesten 2000, ibid

15 Nedergaard 1968, 236

16 Nedergaard 1993, 349

17 Handesten 2000, 468

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Stik imod Nedergaards version af Jensens forfatterskabsudviklingslære, der deler sig i en ”syg”, dekadent ungdomsperiode og en ”sund”, afklaret manddomsperiode med 1904-1906 som en omslagstid, ser Elbek manddomsperioden som en fortrængning af ungdommens kvababelser, at Johannes V. Jensens rigdom i dødstiden¹⁸ ”blev vundet ved tilsidesættelse af de dybeste inspirationer hos – den unge Johannes V. Jensen”¹⁹.

Begge – Elbek og Nedergaard - ser altså et tvedelt forfatterskab; Elbeks syn på det er blot med omvendt fortegn af Nedergaards. Denne skelnen ”holder imidlertid ikke”, mener Lars Handesten, og bemærker yderligere, at begge tolkninger er en forenkling, der ”enten må tale overbærende om ungdomsforfatterskabet eller nedladende om manddomsværkerne”²⁰. I begge tilfælde handler det om *sandhed* – sandheden om Jensens forfatterskab, sandheden om betydningen af det. I slutningen af sin bog anklager Elbek Jensens venner og støtter (herunder Nedergaard), samt ”*hele den ældre humanist-generations kavaleri-mæssige alsidighed og uvilje mod fordybelse*”²¹, altså at en hel generation ikke har set Jensens sande væsen, og med det, at de har ”dyrket falske guder”.

Det er provokerende, og igen er der storm i aviserne, bl.a. en hel kronikserie i Politiken, hvor Thorkild Hansen, Oluf Friis og Aage Henriksen (på trods af, at Elbeks bog er dedikeret til ham!) forsvarer Jensens ”naturlige udvikling og modning”²². Denne tanke føres videre af Oluf Friis, som i 1974 udgiver en biografi i to bind ved navn ”*Den unge Johannes V. Jensen*”, der tredeler forfatterskabet i en ungdoms sturm-und-drang-tid, ”vandreårene” og ”den begyndende vej til det modne menneskes afklarethed efter Goethes forbillede”²³. I 1980'erne udkommer to bøger om forfatterskabet, der begge beskæftiger sig med forfatterskabet set i lyset af ideologikritikken og psykoanalysen, nemlig Henrik Wivels ”*Den titaniske eros. Drifts- og karakterfortolkning i Johannes V. Jensens forfatterskab*” (1982), samt Bent Haugaard Jeppesens ”*Johannes V. Jensen og den hvide mands byrde*” (1984). Førstnævnte finder, at forfatterskabet er ”*et grandioست udtryk for den moderne hvide kulturs sexfrustrationer*”,²⁴ og inddeler forfatterskabet i ødipale kernestrukturer, der, ifølge Wivel, kan inddeles i tre faser:

18 Verset, der henvises til, er det i *Hverdagene*, der lyder: ”*nu kommer vor rige dødstid, Broder*”

19 Elbek 1966, 35

20 Handesten 2000, 469

21 Elbek 1966, 115

22 Citeret efter Handesten 2000, 470

23 Handesten 2000, 471

24 Wivel 1982, 179

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Ungdomsteksterne (1896-1901), der ”udgør en neurotisk første fase”, en ”proklamerings og identifikationsfase” (1901-1915), og slutteligt en ”bods og regressionsfase” (1915-1950)²⁵. Wivels bog er den, der chokerer læzerskaren mest, men Hougaard Jeppesen vil også have det fortrængte italesat, dog ikke det fortrængte hos Jensen, men hos hans læsere og beundrere, og denne gang, det fortrængte i form af de racistiske og imperialistiske elementer.²⁶

Poul Houe forsøger i 1996 at nyfortolke Jensen, ved at kalde Jensens ”*Den lange Rejse*” for ”et tidligt postmoderne værk”, bl.a. ”fordi værket søger den før-moderne mytes suggestionskraft genskabt og forbundet med den moderne erfaring”²⁷. Bogen fører kun til ”inferiør akademisk debat”²⁸, men anlægger alligevel et interessant spor, fordi den ad nye veje åbner op for det komplekse og hjemsøgende hos Jensen.

Som omtalt i indledningen, kan forfatterskabet ses som værende en portal til det 20. århundrede. Der er en anden digter, som også har fået dette prædikat på sig, nemlig Sophus Claussen. Han stilles typisk op som Jensens absolutte modbillede, og ”ud fra dem bliver der tegnet to forskellige spor man kan gå ad”.²⁹ Dette er Jørgen Elbek, blandt mange andre, fortaler for. Sporene og deres skillelinier går ved Claussens fransk-symbolistiske inspiration på den ene side og Jensens tysk-angelsaksiske inspiration på den anden. Naturligvis er sådan en opsplitning en uhyre forenkling, men ikke desto mindre en interessant sontring.

Såvidt hovedpositionerne i Jensenforskningen i det 20. århundrede, som, hvis man skal komprimere dem, omhandler et to- eller tredelt forfatterskab, der er i dialog med hinanden på tværs af tiden og med tidens herskende, skjulte eller åbenbarede, tanker lurende underned. En forfattervirksomhed, der skriver sig ind i en åben kamp mellem Jensen og Jensen og Claussen og Jensen. Et forfatterskab, der lyser fremad og bagud i litteraturhistorien, og et forfatterskab, der i dets spændvidde kan underlægges modstridende eksegeseer, uden at den fuldbyrdende sandhed kan eller vil åbenbares.

25 Wivel 1982, 180-181

26 Handesten 2000, 472

27 Houe 1996, 14

28 Handesten 2000, 472

29 Handesten 2000, 475

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Den tilgang, jeg vil gå til de to digte med, er, som sagt, af intertekstuel karakter. Analysens mål er ikke at lukke teksterne, men tvært imod at åbne teksternes betydningspotentiale.

Et godt sted at begynde er ved at se på titlen på digtsamlingen, som digtene indgår i.

Den ejer nemlig i sig selv en tyngde, der giver samlingens digte en særlig kontekstualisering og en indeholdt rekontekstualiseringsmulighed.

Titlers tyngde

Gerard Genette betegner begrebet *paratekst*³⁰ som værende ”*the threshold of interpretation*”³¹, altså tolkningens tærskel. Med dét in mente, så bliver det, at digtene indgår i en digtsamling, hvis titel er ”*Digte*” en vigtig indgang til digtenes rum. Som omtalt i indledningen, kan samlingen ses som værende en port til det 20. århundrede. Der er et stort resonansrum, der klinger med, allerede i samlingens titel, og det er de tre digtsamlinger, der blev udgivet ca. 100 år tidligere, nemlig Adam Oehlenschlägers *Digte* (1803), og Schack von Staffeldts *Digte* (1803) og *Nye Digte* (1808). Især førstnævnte værk ses som værende revolutionerende, og *konstituerende* for romantikken i Danmark. Handesten påpeger, at Jensens *Digte* lægger sig i forlængelse af Oehlenschlägers *Digte*, fordi den ”virkede revolutionerende anderledes på sin tid både med sin ’ukonfirmerede’ kristendomsfortolkning og med sine uortodokse genreblandinger”³². Som vi skal se senere, er der masser af uortodoksi hos Jensen, både hvad kristendomsfortolkning og genrebevidsthed angår. Staffeldt er interessant i denne forbindelse, fordi han har forsøgt sig med frie rytmer, ligesom Jensen gør det i sin samling. Det vil senere vise sig, at der er en hilsen til Staffeldt i et af digtene. Den bevægelse, der sker her, kunne man kalde for paratekstuel intertekstualitet, idet Jensen citerer Oehlenschläger og Staffeldt, men ydermere, og måske mere interessant, så bliver hele samlingen ved dens titel en metatekstuel kommentar til de omtalte romantiske (hoved)værker. Et varsel eller en profeti om et *nyt* og *moderne* århundrede, der har potentialet til at blive den nye, ikke bare litterære, men også tekniske og videnskabelige guldalder.

Titlen gør mindst to bevægelser, som er værd at skitsere. For det første, foregår der en betydningsudveksling, der skubber dén litteraturhistoriske tyngde, Oehlenschläger og Staffeldt har, op til det 20. århundredes port, og ud igennem den.

30 Tekstens forhold til titel, undertitel, illustration, forord, efterord, noter.

31 Jf. titlen på Genette s bog fra 1997: *Paratext. The thresholds of interpretation*.

32 Handesten 2000, 166

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Den anslår, så at sige, en akkord, der er af litteraturhistorisk karakter: Romantikken, dens vokabular, dens digteropfattelse og dens verdensanskuelse klinger med som undertoner under *Digtes* melodi. For så, og dette er det andet punkt, at erstatte dette med noget nyt, noget andet. Der kan altså siges at være en hypertextuel relation mellem tekst(erne) A – Oehlenschlägers og Staffeldts og Jensens tekst B, men der sker noget i transaktionen. Digtene bliver altså både kontekstualiseret i transaktionen, men denne giver samtidigt mulighed en rekontekstualisering. Det er altså dette bagud- og fremadlysende ”Digte”, der står over porten til det 20. århundrede, og det, analytikerens skrider ind ad fortolkningens tærskel med. Den intertekstuelle bevægelse, jeg har skitseret, kan næsten sættes på formel – den er i alt fald markant tilstede i de to digte, som jeg i det følgende vil nærlæse.

Columbus. En nærlæsning.

Digtet har 10 strofer med hver otte vers. Digtets metrik er skiftende, og selvom Jensen er en af de første, der rendyrker prosadigtningen i Danmark, er der i dette digt, to faste klynger af abcb-rim. Dog – antallet af trykstærke stavelser er den samme i hver strofe, og er fordelt således:

Vers Trykstærke stavelser

1:	4
2:	2
3:	4
4:	2
5:	4
6:	4
7:	3
8:	3

Der er ligeledes en stringent typografi: vers 2 og 4 er indrykket (og rime), og har desuden kun 2-4 ord i sig. Vers 8 er ligeledes indrykket. Jensen benytter denne sidste verselinies indrykning i fire andre tekster i *Digte*: *Husvild*, *Den blinde pige*, *Plejlvisen* og *Cecil*. I disse fire digte, er det dog i alle tilfælde den samme linie, der går igen – som man også ser det i visse folkevisers refræn. I *Columbus* er der ikke tale om et refræn, men digtet forbinder sig alligevel til visegenren – bl.a. sømandsvisen og folkevisen. Digtet er ikke direkte sangbart. Selvom de trykstærke stavelser er ligeligt fordelt, er antallet af ord det ikke, men digtet egner sig godt til oplæsning, og netop i denne mundtlighed, både hvad form og også tematik angår, indlejrer det altså indirekte visetræk.

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Digtet indgår første gang i *Madame D'Ora*, hvor *Columbus* bliver sunget. Også i *Sangerinden* (1921), indgår den, hvor Madame D'Ora "synger visen om 'Columbus'".³³ Harry Andersen undrer sig "meget over, at sangerinden Madame D'Ora – Dv.s. J.V.J. – kalder digtet for en vise – for noget mindre sangbart skal man lede længe efter." Og bemærker senere, at "det vist vil være meget svært for en komponist at sætte 'Columbus' til musik".³⁴ Dette kan Andersen have ret i, men *Columbus* ejer og indlejrer altså visetræk, så helt forkert er Madammen – eller skulle jeg sige Jensen – ikke på den. Der eksperimenteres altså med prosodien og metrikken – ja, digtet *bølger* ligefrem. Der er nogle generiske pointer at fremdrage her. For det første, foregår digtets handling på *havet*. For det andet er havbølgen et centralt motiv, der genkommer i mangeartede metaforer. Digtet udviser altså, i dette tilfælde, en sammenhæng med form og tematik, og skaber generisk forbindelse til visen. Lars Handesten og Erik A. Nielsen udbygger det generiske aspekt, ved at angive to forskellige, men dog beslægtede genericiteter. Førstnævnte kalder det en *romance*³⁵. Denne digtform er netop et folkeviselignende, episk digt eller sang, som havde stor udbredelse i år 1400-1500. Senere tog bl.a. Goethe genren op, og i Danmark forbindes romancen især med Oehlenschläger og Weyse. Erik A. Nielsen anfører genren *ballade*³⁶. Ifølge *Den Store Danske*, bliver balladebetegnelsen i de nordiske lande brugt om den anonyme, episke folkeviser. Den modstilles da kunstballaden, hvis forfatter er kendt. I alle tilfælde er det en sangbar digtform. Litterært skelner man normalvis ikke mellem *romance* og *ballade*, men balladen er altså sangbar, og det er *Columbus* ikke. Genren *ballade* brugtes ligeledes af Oehlenschläger, og også Staffeldt, og var i det hele taget en central kompositionsform i romantikken. Altså forbinder *Columbus* sig ved sin form generisk til romantikken, herunder dens repræsentanter, Oehlenschläger og Staffeldt, som samlingens titel antydte.

En Prolog

Digtets indledningsstrofe er en slags prolog, som fungerer som en tematisk, sproglig og handlingsmæssig appetitvækker. Vi får en *world*³⁷ præsenteret – havet, som er dødeligt, og som har fået mange sødygtige skibe til at "neje". Altså er havet en potentielt dødbringende kraft.

Hvis havet ikke slår sømændene ihjel, gør det dem, selv de mest dristige, grå.

³³ Citeret efter Andersen 1972, 56

³⁴ Andersen 1972, *ibid.*

³⁵ Handesten 2000, 163

³⁶ Nielsen 1976

³⁷ Frow 2006, 155: Den "virkelige" verden er summen af alt det, der findes. Denne brug af "world" er en organisation af betydning, der fungerer som en skematisk reduceret udgave af den "virkelige" verden.

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

”Dér tabte sig også Christofer Columbus”.

I vers 4-5 er der måske det, man kan kalde for et betydnings-enjambement, og versene står typografisk i centrum af strofen: ”Ved det knagende Ror – Dér tabte sig også Christoffer Columbus”. Andersen peger på (endnu) en indlejring af Oehlenschläger hér, da han i *Toget til Thorsing* skriver om Nileus, at han ”sad ved det knagende Roer”³⁸. Men denne linie stiller flere spørgsmål, end den giver svar. Har han tabt sig på havet eller i havet? Og hvad vil det sige, at han har tabt sig? Er det en ideologisk fortabelse, er det en eksistentiel? Læseren får i næste vers at vide, at han blev ”forledt af sit aldrig hvilende Hjærte”, men grunden hertil forsvinder i den blå luft, ad ”Vindens og Gusernes Veje/under Maanens vildsomme Kærte”. Samtlige af motiverne i denne første strofe, genkommer senere i digtet, hvilket læseren naturligvis er uvidende om, men allerede nu er der lagt nogle spor ud, som digtet senere følger: Forliste skibe, bølgen, aldrende skippere, Christoffer Columbus og hans hjerte, vindens veje og månen. Karakteristisk for denne strofe er også præpositionsforbindelserne, der etablerer en nærmest fysisk kulisse: *paa, ved, paa, under*. Når skibene nejer ”*paa Bølgen*” er der yderligere, ud over præpositionen ”paa”, endda en ”skjult” præposition, for når et skib kæntrer, går det *under* – hvorefter det netop er skjult af bølgen. Derved står første første og ottende vers' ”under”, samt anden og syvende vers' ”paa”, symmetriske, nærmest matematiske, typografiske indramninger af dén kulisse, som præpositionerne etablerer.

Columbus som undertekst

Dette, på forhånd, at give en mængde information, at udstikke nogle tematiske, sproglige og handlingsmæssige spor, er igen noget (folke)viseagtigt, men det kunne ligeså godt være et træk i en myte, et sagn, eller sågar et eventyr; i en fortælling, som, inden den kronologisk fortløbende handling begynder, opsummerer og vækker lytterens eller læserens opmærksomhed. Det er interessant, hvordan den første strofe økonomiserer med sin information. Der sker nemlig en bevægelse fra det makroskopiske til det mikroskopiske: Mange skibe er sunket på havet, mange skippere er blevet gamle ved og af havet, og så denne ene skipper. Det er de mange tilfælde over for dette enestående tilfælde, Christofer Columbus. Det skal senere vise sig, at det med kierkegaardske termer kan kaldes for ”Det almene” overfor ”hiin enkelte”.

38 Andersen 1972, 62

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Det er nødvendigt at opholde sig lidt her, ved Columbus. Som læser kan man komme til, næsten uden at studse, at læse henover dette fænomen, at der optræder en person, som er lagret i den kollektive bevidsthed; man accepterer intuitivt denne intertekstuelle bevægelse.

Men hvad sker der egentligt her?

Den intertekstuelle bevægelse i digtet er den, at det sætter ”Christofer Columbus” ind i en fortællingsramme, som gennem de generiske træk, jeg har redegjort for, transponerer alle de tekster, der knytter an til Columbus, ind i denne nye fiktion, som det, ret beset, er.

Digtet kommer i dialog med den historiske person, man kunne kalde det ”grundteksten” Christoffer Columbus, men også med alle de tekster, det enorme historiske og ideologiske tekstkorpus, der knytter sig til Columbus. Der kiler sig, i en eller anden forstand, en konflikt ind mellem faktisk grundtekst og fiktiv tekst. Det interessante er ikke, om digtet nu vil vise sig at være i overensstemmelse med historiebøgerne – dels giver digtet ingen løfter eller udviser ambitioner om at ville gøre det, og det er for så vidt irrelevant; det interessante er netop denne transponering, der sker – at man træder ind i fiktionens betydningssystem med tyngden af det faktiske i bevidstheden. Det er den samme slags tyngde, som samlingens titel fik ved sin indlejring. Det giver digtet et historisk, tidsligt rum, og altså en iboende tid, men hermed er vejen også banet for at fremskrive et nyt sagn, eller en *myte*, om den person, der virkelig har levet, og herigennem ophøje ham til en type, et symbol. Harry Andersen påpeger, at Columbus er en af de centrale skikkelser i Jensens forfatterskab, at han er en hero, en igangsætter og en befrier for Jensen³⁹, fordi ”i *Columbus-skikkelsen forenes drøm, en drøms forlis, en umættelig længsel, en higen ud over alle grænser (...) til en storslået syntese*”⁴⁰.

Og således kan fortællingen, der indeholder denne storslåede syntese, begynde.

Med tiden som mellembestemmelse

I digtets anden strofes fire første vers, beskrives Columbus' drengear, at han allerede dengang ”befandt sig bedst/paa det blaa Hors med den hvide Man”. Således er tiden, helt i tråd med den mundtlige overleveringsform, skruet tilbage til *begyndelsen*.

Konsulterer man *Ordbog over det danske sprog*, betyder ”det blå hors med den hvide mand” havet, og digtets world bibeholdes altså.

39 Andersen 1972, 43

40 Andersen 1972, 46

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Umiddelbart kunne det synes som om den efterfølgende interjektionen "*Hoa, min Hest!*" skurrer, falder udenfor, men ordet "hors" er en gammel form for ordet hest, og vækker også konnotationer om idiomet "at ride på bølgen", og udråbet kan derfor ses som værende denne dreng-Columbus' ungdommeligt begejstrede anmodning til havet: Stands, min hest!

At det netop er *min* hest, kan foregribe Columbus som den *havomfavner*, han senere benævnes som. Hvis han i sine ungdomsår bedst befinder sig på havet, så forvandles dette velbefindende dramatisk til en eksistentiel mangel, idet han "*graanedede*". Allerede hér refererer digtet til den foregående prologstrofe⁴¹, og jonglerer samtidigt, i form af små, sproglige paradokser, med tid og evighed: "*Då*" er en ældre form af "da", som vil sige "på den tid". Det, at gråne – at ældes, er ikke et afsluttet tidsrum, men en proces, og det er derfor ikke muligt at tidsfæste en aldring. Ligeledes er det, at en længsel *griber* ham, en midlertidig, hurtig handling, som så omvendt er blevet "*næret af Aar*".

Med nogle få, næsten umærkelige greb, ekspanderes tidsaspektet i digtet, og på et semantisk niveau hæfter digtet sig fast i det tematiske, det er ved at udlægge: Et menneskes erkendelsesproces, som, med tiden som mellembestemmelse, længes efter "*den evige Lykke,/som sjælen altid forfølger*". Adverbiet "altid" forener således de to faser, digtet har bragt i spil, samtidigt med, at det står som en modsætning til femte vers' "på den tid". Hvis bevægelsen i 1. strofe var fra det almene til den enkelte, så sker der her den modsatte bevægelse, fra det enkelte tilfælde, Columbus' længsel, til ethvert menneskes længsel. Første og anden strofes perspektiver bliver altså til en art matematisk parabel. Man må stille sig det spørgsmål, med fare for ikke at blive besvaret: hvem er det, der fremkommer med påstanden om, at sjælen altid forfølger den evige lykke? Umiddelbart skurrer dén sætning ligeså meget som dét stemmeskift, der sker i vers fire. Omvendt underbygger det bevægelsen fra den enkelte til det almene – den enes stemme til det almenes stemme.

I løbet af 43 ord, fordelt på otte vers, vokser Columbus. Og efter dette korte, lange tidsspænd, nærmer teksten i de følgende strofer sig et "nu".

Det første ord i den tredje strofe, "*Graaen*", antyder med sin tidsbøjning, at aldringsprocessen nu er fuldendt – og at den er indtruffet i det nu, som er digtets: dette og de tre følgende strofer står i præsens. Igen er havet en medaktør i aldringsprocessen, ganske som første strofe spåede. Columbus er nu blevet stum, og afstanden er dermed lagt til drengens "Hoa!" - havet blev ikke tæmmet.

41 Str. 1, v. 3

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Herefter følger en art opsamling – han tabte sin ungdom ”*Paa Rejser mod Østen*”, og efter denne erkendelse, må en handling følge. At han vil lede i ”*Aftenrøden*” efter ”*Landet, som Solen/beskinner, naar den er nede*” antyder dén sjælelige færd, som anden strofe udstak. Samtidigt korresponderer det delvist fint med historiebøgerne – Columbus drog ganske vist mod vest, men det var for at finde bagvejen til Indien, som er i Øst.

Ikke bare Columbus, men også digtet slår altså ind på en ny vej i denne nye myte.

Troens Ridder på det blaa hors

Aftenrøden er nu blevet til nat i strofe fire, hvor Columbus er udeladt som aktør. Til gengæld er månen og skibets besætning trådt ind på scenen. Når solen er nede, beskinner den ikke blot det land, Columbus leder efter, men også månen, Månen er altså en vag afglans af dén idé, som Columbus har. Der er flere interessante pointer at fremdrage af det, strofen siger om matroserne. At de ”*frygter, at Skibet skal nærme sig Kanten/af Jorden, hvor Havet nedstyrter sin Sluse*” er i en vid udstrækning det, som Anker Gemzøe ville benævne som epokal intertekstualitet⁴², men i den forstand, at referencen knytter an til de ideologiske og epistemologiske forhold, der gjaldt for ”grundtekstens” epoke.

Dermed kontekstualiserer digtet sig hér i middelalderen, den faktiske Columbus' samtid, hvor det var en udbredt tanke, at jorden var flad, og at havet derfor havde en afgrund. Samtidigt antyder det, at de ”*spejder forknyt efter Land*”, at de ikke deler Columbus' vision. Erik A. Nielsen foreslår, at mandskabet ikke kender til denslags længsler, som Columbus har. ”De forestiller sig nok, at man kan sejle til et sted, hvor de kendte livsvilkår ophører, men det sted tænker de sig som jordskivens kant”⁴³. Der findes altså, bogstaveligt talt, en verdensopfattelseskonflikt på skibet. Ideerne bliver som et mikrokosmos, et symbol på de herskende, modstridende idéer på Columbus' samtid, og de konflikter, der heraf følger.

Slutteligt indlejrer digtet her og i den følgende strofe muligvis en bibelsk intertekstuel reference, som transformerer denne idémæssige konflikt til en *troskonflikt*:

I de synoptiske evangelier i Det Nye Testamente: Lukasevangeliet, 8, 22-25, Matthäusevangeliet, 8, 23-27 og i Markusevangeliet 4, 35-41 findes en episode beskrevet, der i alle tre tilfælde hedder ”*Stormen på Søen*”: Jesus og hans disciple er ude at sejle på en sø.

42 Gemzøe 2000

43 Nielsen 1976

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Jesus falder i søvn, og en storm bringer skibet i fare. De vækker ham, og tror, de skal dø. Jesus stilner stormen, og bringer havet i ro. Dernæst spørger han: »*Hvor er jeres tro?*«. Her har vi altså et skib, en storm, en desperat besætning, og én mand, der ikke deler samme frygt, men som betvinger havet, næsten med et ”Hø, min Hest!”!

Som i Bibelteksterne, henvender Columbus' besætning sig i deres desperation til ham: ”*Afsindige Mand!/Vend om, før Afgrunden sluger vort Skib!/Vi vil i Land!*”. Herefter stiller Columbus et dramatisk ultimatum: Tre sejlene dage mere, eller jeg vil dø! Columbus har altså her en idé, for hvilken han vil leve og dø, og bliver en tragisk helt i sin vælde. Man kunne måske sammenligne Columbus' karaktertræk – hans stumme fremtoning og hans vældige vision, og den stålsatte tro på den – med Abrahamskikkelsen i Søren Kierkegaards ”*Frygt og Bæven*” (1843). En mand, der i det almene er afsindig, men som i kraft af troen, bliver en troens ridder. En sidste reference byder sig til. De tre dage konnoterer en gængs eventyrformel, men aktiverer muligvis også flere bibelske tredages episoder: Jonas var tre dage i hvalens bug⁴⁴, og Jesus var tre dage i graven, og i begge tilfælde har vi at gøre med en genkomst til livet. Disse mulige referencer underbygger fiktionens mystiske, mytiske lag, og understreger Columbus' status som en potentiel, potent frelserskikkelse. Hvorfor dette er en antifrelserkikkelse, vender jeg tilbage til.

Columbus behøver dog ikke at kaste sig over bord som en anden Jonas:

”*Og Solen daler den tredje Dag/i den golde Sø./ da stiger i Solnedgangens ild en Palmegrøn Ø. Og det er Landet, Christofer Columbus!*” Solen og øen krydsklippes over hinanden i en dobbeltbevægelse – solen daler, øen stiger. Erik A. Nielsen påpeger, at dette er ”opdagelsen af, at jorden er rund”⁴⁵ - en, mildest talt, revolutionerende opdagelse. Og lige præcis hér, hvor handlingens klimaks skulle have været, hvor Troens Ridder skulle have fundet længselens land, det forsvundne Atlantis, just som det er kommet til syne for besætningen og for læseren, kiler der sig et ”men” ind.

Som i 2. strofe, lige efter den begejstrede ungdom havde smældet med struben, punkteres denne begejstring; linien har knap nok nået at skifte: ”*Men medens de kalder ham Verdensbefrier/og græder af Fryd, er Columbus/den eneste Mand der tier.*”. Columbus er stadig stum, men ikke længere af savn. Det er en anden tavshed.

44 Jonas 2, 1-11

45 Nielsen 1976

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Og mens den kronologisk fortløbende handling og digtets nutid slutter, udfolder der sig her et paradoks, et psykologisk paradoks, som kun giver mening, hvis det forstås eksistentielt.

Antipaulinsk forlængsel

I strofe 7 udlægges dette psykologiske paradoks. *"For da han fandt den frelsende Ø,/forgik hans Drøm./Der skød sig en Verden imellem ham og den Yderste Strøm."*

Columbus levede altså for ideen, den yderste strøm, den inderste drøm; ikke dens opfyldelse. Og er altså stadig et menneske, der befinder sig bedst på havet – i afstanden mellem opbruddet og ankomsten, mellem fortabelsen på havet og den *"frelsende Ø"*.

Denne problematik bliver yderligere interessant i de følgende vers, hvis man stiller den i lyset af versenes intertekstualitet:

"Tilbagevender og Havomfavner!/Da steg din Forlængsel, da bar dit Hjærte/som Bølgens vandrende Byrde/den evige Verdenssmærte!". Igen er perspektivet og stemmeføringen ændret – her tales der direkte til Columbus! Som i et hyldestdigt, næsten homerisk pompøse tonart beskrives Columbus som en havomfavner, som, som før beskrevet, kunne hentyde til, dels udsagnet i strofe to, og dels allusionerne til Jesus i den føromtalte stormsø. Men den virkelige nøgle til forståelse ligger, i min optik, i ordet *"Forlængsel"*. Dette er en gammel form af ordet længsel, eller "med længsel". Det er i og for sig paradoksalt. Det er jo lige blevet afsløret, at det åbenbart ikke var længselens land, han længtes efter. Denne længsel må have en anden karakter, og her kan to mulige allusioner komme til hjælp: I Oehlenschlägers *Vaulundurs Saga* (1805), er Vaulundurs brødre på vej ud på en farefuld færd, og som afsked siger de til deres broder "Vi formaae ikke at sætte os imod den store Forlængsel, som hverken lader os have Roe Nat eller Dag." Altså efterlader denne forlængsel hos dem en art hjem søgende uro, som også Columbus senere besidder. Men hvor disse brødre er på vej ud, er Columbus allerede ude, og burde have ro, men har det ikke.

I en ældre oversættelse af Bibelen (1728), finder man i Romerbrevet 8, 19 sætningen: *"Skabningens Forlængsel venter paa Guds Børns Aabenbarelse"*. Kort fortalt, taler Paulus her og i det følgende⁴⁶, i sit brev til menigheden i Rom, om, at skabningen (dvs, alt det skabte) er blevet underlagt tomheden, og at de lidelser, skabningen gennemgår, er midlertidige, modsat den herlighed og forløsning, der skal åbenbares i det hinsides, altså udlægger Paulus den kristne paradistanke.

46 Rom. 8, 18-23

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

At Columbus bærer ”den evige Verdenssmærte”, kan dermed alludere til sammesteds, vers 22: ”Vi ved, at skabningen endnu sukker og vånder sig sammen”. Såfremt, digtet her alluderer til Paulus, så dementierer det Paulus lige efter. Hos Paulus er pointen netop, at smerten er midlertidig! Digtets ”verdenssmærte” er evig, og Columbus bærer denne verdenssmerte i og med sit hjerte. Columbus har intet mere at vente på. Er disse vers dermed en hyldest eller en tragisk konklusion?

Erik A. Nielsen kalder *Columbus* for en ”moderne myte om bevidstheden og smerten”, forstået på den måde, at ”bevidstheden bliver til omkring smerteoplevelser”⁴⁷. Det psykologiske paradoks, Columbus oplever, må derfor forstås eksistentielt: Hans længsel efter ”landet, som Solen beskiner, naar den er nede” har ”fået det største svar, som kloden kan give (...) men netop fordi han indser, at svaret (...) er det størst mulige, samtidigt med at længslen ikke bliver stillet ved det, netop derfor bliver hans længsel for alvor hjemløs i verden.”⁴⁸

Ambivalensen og hjemløsheden bliver ikke mindre i den ottende strofe, hvor Columbus' hår nu er hvidt, øjenbrynene vildtvoksende og hans sjæl har lidt et forlis. Hårfarven bliver altså et tidsparameter – først i strofe to, hvor han gråner, dernæst i strofe tre, da han er grånet, hvor havet salt foregriber den nu forældede, afsjælede skipper. Digtet slår over i hyldest: ”Du gav os Jorden igen og betraadte/Udødelighedens hvislende fraade”. Her fremstår Columbus som en tragisk ironisk, kristusagtig skikkelse, der bøder med sin sjæl for at give ”os”, menneskeheden, jorden tilbage; ironien består i, at Columbus måtte bøde med sin sjæl i jagten på det evige, og at det var netop, da han ikke nåede hans drøm, at han blev udødeliggjort, at det var i jagten på den evige lykke, at den evige ulykke fandtes.

Antisalignisninger og græske hollændere

Det er denne evige ulykke, der spilles på i den niende strofe, hvor allusionsmulighederne i denne Columbusmyte eksploderer: ”Usalig er den hvis Ve og Begær/kan aldrig dø”.

Her er givetvis en allusion til *Saligprisningerne*⁴⁹, som er indledningen til Jesu *Bjergprædiken*, men dette fungerer som en antisalignisning, en usalignisning. Som i strofe 7, alluderer disse vers også til en passage i Bibelen, hvor der tales om en midlertidig lidelse, og en hinsides forløsning.

47 Nielsen 1976

48 Nielsen 1976

49 Matt. 5, 3-12

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Altså bringes det evige, og den evige lykke, og især kristendommens paradistanke igen i spil, men fejles af banen i samme nu, som referencen er indtruffet. En usalighed er trådt i stedet – for den, hvis ve og begær aldrig kan dø.

Og så kommer dét refræn, som de øvrige strofer har undladt, men som alligevel har ligget latent:

”Havbølgen stiger saa øde og tung/på den aabne sø.” Havet er, ligesom denne mærkelige udødelige tilstand af død eller døde tilstand af udødelighed, en paradoksal konstant, et oxymoron, som stiger tungt – uden at dale igen. Der er i en eller anden forstand en uhyggelig, gold dæmoni i disse vers. De næste fire konsoliderer denne uhygge: *”Dér står han lænket den flyvende Skipper/paa Spøgelsesskibet og fører de Døde/under den hvide Maane./Havbølgen stiger saa øde.”*

I disse fire vers alluderes der sandsynligvis til to forskellige mytologiske figurer, som er sammenbragt i én karakter: Først, den flyvende skipper på spøgelsesskibet, som minder om myten om *Den flyvende Hollænder*. Denne hollænder, Hendrik Van der Decken, sejlede efter sigende for 400 år siden syd for Afrika, hvor han i en storm forbandede Gud, og som straf, blev dømt til at sejle til evig tid. Skibet varsler død og forlis for alle, som måtte se det. Der er flere interessante elementer i denne reference, men først skal den anden figur introduceres: Charon, færgemanden, som i den græske mytologi netop *”fører de Døde”* over Styx til Hades. Der er altså blevet tilføjet et par mytiske lag til Columbus. En interessant detalje er værd at bemærke: Som beskrevet, sejlede Den flyvende Hollænder syd for Afrika, hvor Det Indiske Ocean og Atlanterhavet mødes. Det var jo netop denne søvej, Vasco da Gama drog ad, da han, i den virkelige fortælling, om jeg så må sige, ville finde den korteste vej til Indien. I denne fiktion har Columbus og Den flyvende hollænder et skæbnefællesskab – de er begge dømt til at sejle på havet, som i dets dødscreciendo, bliver ved med at stige *”saa øde”*.

Tiende strofe har karakter af en opsamlende epilog og en perspektiverende konklusion, som i de første to vers laver en syntese af de udsagn, der findes i de fem første vers i strofe et, dernæst den øde havbølges refræn, og så en paradoksal syntese af vindens veje og månens vildsomme kærte: *”det vejløse spor”*.

Intertekstualitetens porte

Vinter 2010

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Vejleder: Benedikte Fogh Rostbøll

Quo Vadis, Columbus?

Som for at stadfæste de antydninger, digtet har gjort gennem dets antibiblicistiske intertekstuelle referencer, kommer den direkte ateistiske deklamation til slut:

”Der er ingen Gud i de rasende Bølger,/der er Christofer Columbus' Hjærte,/som skabte en ny Verden/ud af sin Verdenssmærte.”

Hvis der før i digtet har været Kristusagtige antydninger hos Jensens Columbus, så bliver de klare her, hvor Columbus bliver en art stedfortræder for den Gud, som ikke findes.

”Men”, påpeger Erik A. Nielsen, ”har man sagt Kristusbillede, så kan man ligeså godt sige anti-Kristusbillede”⁵⁰. Helt i tråd med digtets Bibelske indlejringer, er den frelserskikkelse, Columbus bliver iklædt, én, der er ”langt fra den pietistiske forestilling om, hvad frelse er”, ja, nærmest diametralt modsat af den. Den erkendelse, Columbus må ofre sig for, er den, at der ikke er nogen Gud ”i de rasende bølger”; hans rejse mod den evige, metafysiske eksistens fejlede, den viser sig som ”tom og svarløs, men i i fornægtelsen tager den religiøse forventning bolig i det dennesidige”.⁵¹

Columbus er altså i dette digt en visionær drømmer, en frelser, en helt, en verdensbefrier, en havomfavner, som personligt har lidt et forlis i sin ”verdenssmerte”, men – som har skabt en ny verden – ikke ud af intet, men ud af en (modernistisk) intethedserkendelse!

Selvom sidste strofe har karakter af opsamling og konklusion, er der alligevel nogle elementer i digtet, som stadig, efter endt læsning, sitrer og dirrer. Bl.a. er der en spænding mellem religiøs længsel og umuligheden i denne længsels indfrielse. Også spændningen mellem Columbus' tragiske skæbne, og hyldestdigtets pompøse toner, som igen skaber en mærkelig interferens med digtets dystre, trøstesløse passager. Antiteserne, paradokserne, oxymoronerne, ”antireferencerne”⁵² medvirker til denne sitrende fornemmelse af noget forløst – både i Columbus' karakter, men også i digtet som en enhed – der er netop noget vejløst, hjem søgende i denne spænding. Jeg vil senere vende tilbage til antireferencerne. Digtet giver ingen svar, men kan måske siges at italesætte, og dette som noget af det første værk på dansk, nogle af de erkendelsesmæssige problemer, som det moderne, post-nietzscheanske menneske stod overfor: hvor går mennesket hen med længslen efter ”den evige lykke, som sjælen altid forfølger”, hvis evighedens mulighed ikke findes? Hvor deponerer man den religiøse længsel? Quo Vadis, Columbus?

50 Nielsen 1976

51 Nielsen 1976 *ibid.*

52 De bibelske allusioners karakter i digtet – at de dukker op og eliminerer deres eget indhold, som antisalignprisen.

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Som beskrevet med grundteksten, *Columbus*, som er blevet transponeret fra sit oprindelige betydningssystem, virkeligheden, over i dette andet og nye betydningssystem, fiktionen, og her er blevet modificeret, således forholder det sig også med digtets bibelske allusioner, særligt Paulusreferencen i str. 7 og saligprisningsreferencen i str. 9. Det interessante er, at de er til stede som sproglige konnotationer, men deres oprindelige indhold er ikke blot modificeret, det er blevet transformeret til udsagn, der eliminerer de oprindelige udsagns indhold – og dette på altafgørende punkter. På samme vis, som linien næsten ikke kan nå at skifte, før *Columbus'* længsels opfyldelse tabs, på samme måde kan referencen næsten ikke nå at referere, før grundteksten bliver transformeret til sin modsætning.

Muligheden for den religiøse åbenbaring modvirkes og punkteres altså i *Columbus*. Denne punktering er også gældende i *Det røde træ*, hvor der fremskrives en åbenbaring for og af et jeg, om end digterens fremmanen af det religiøse øjeblik når nye højder - inden faldet.

Det Røde Træ. En nærlæsning.

I modsætning til *Columbus*, er *Det røde træ*s ni strofer skrevet i frie vers. Det er måske misvisende at kalde digtets strofer for strofer – der er umiddelbart ingen fast metrik, og versantallet er vilkårligt. Dog er afsnittene opdelt og adskilt i tematiske, afsluttede enheder, og dette kan siges at være den primære form.

Der er dog slet ikke tale om et fravær af form, tvært imod! Der er i digtet en ekstrem formbevidsthed. Hvis Houe foreslog, at Jensens mytedigtning er tidlig postmodernisme, kunne man måske også argumentere for, at dette digt foregriber den konkretistiske kunst, og den konkrete lyrik, der bliver populær i 1960'erne. Utallige allitterationer, gentagelser, udpræget brug af assonans med vokalrim, aposiopeser og udråbstegn bevarer en stringens, men gør også konstant opmærksom på, at digtet er sprog. Det vil senere vise sig, at der er en konflikt mellem skrift og liv.

En anden gennemgående form er det, at der i *Det røde træ* findes et sprog der, ved at sammenstille inkommensurable enheder, transcenderer virkeligheden, og som finder sin ideelle form i paradokset. Ud over paradokset, benytter digtet sig i høj grad af intertekstualitet til at underbygge denne transcendens, som så i digtets slutning forsvinder som dug for solen ved Austerlitz. Hvordan disse to former, paradokset og allusionerne bruges, skal vi nu se nærmere på.

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

I tropenattens rum

I *Det røde træ* befinder vi os ikke på havet, men på land, i tropenattens rum, hvor dens ”sydende Keddel/fraader over mod Morgen . . .”. Aposiopesen – de tre punktummer gør, at man næsten kan høre denne hvislende keddel fråde. Ellers også er det en typografisk gengivelse af den regn, der kommer i tredje vers.

Denne nat, som er på vej til at blive til morgen, sanses, lærer vi senere, i Singapore. Men muligvis er der i denne ”trope”-nat en interessant, sproglig dobbeltfinte: Ordet trope kan, først og fremmest, være en geografisk henvisning, til de varme lande, som ligger mellem den nordlige og den sydlige vendekreds – hvilket stemmer fint overens med Singapore. Men ordet trope bruges også indenfor retorikken og litteraturen, som en samlebetegnelse for ”stil” eller ”billeder”- allegorier, metaforer og metonymier. Digtets handlingsforløb findes i en tropenat, men dens sproglige eksistens findes netop i dens troper, i et sprogligt, billedligt rum.

Denne dobbelthed genkommer i det tredje vers: ”*Regn, Regn fra Zenith!*”. I astronomien er zenit dét punkt på himmelkuglen, som befinder sig lodret over iagttageren, og i daglig tale er det normalvist *Solen*, der står i zenit – her er det altså solens vejrmæssige modsætning, regnen. Solen og regnen som medspillende modspillere bliver et fortløbende tema i digtet, men allerede i digtets førstevers er dette blevet antydnet: den sydende keddel, altså en til kogepunktet opvarmet væske.

I næste afsnit moduleres dette billede yderligere, hvor flere vejrfænomener samvirker, og skaber en optisk illusion: *Solen staar op i et Skybrud/og ud af det regnkvalte Gry/springer der et eneste Lyn/af en uhyre lysbringende Kraft –/*”. De før omtalte allitterationer får læsehastigheden til at accelerere:

Solen står op i et Skybrud, og strofens brug af assonans med vokalrim, får læsningen til hurtigt at glide henover ordene: Skybrud, Gry, Lyn, Kraft, Stave af Vand, Glasting. Denne acceleration

underbygger strofens handling – det er som om, disse vældige handlinger sker i et eneste lynhurtigt øjeblik, som udvider sig, solen står op, der kommer et skybrud, som medfører et lyn, og herefter

sættes øjeblikket ned i halvt tempo, i et illusorisk *slow motion*: ”*lange Draaber, lodrette Stave af Vand/staar stille som Glasting i Luften*” I digtet *Afsked*, som i *Digte* er placeret lige før *Det røde træ*, lyder åbningsstrofen: ”*Graavejr i København!// Gigt og ondartet Stemning i al Evighed!*”-

Dette asiatiske regnscenarie, der her udfolder sig, er sandelig alt andet end skandinavisk tungsind!

Det er ikke en sjældenhed på disse breddegrader, at det regner heftigt mens solen skinner – de er ikke modsætninger som sådan. Men deres bevægelser går i modsat retning:

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Solens bevægelse er nedefra-op, mens skybruddet er oppefra og ned, og der er altså noget, der mødes i dette krydsfelt: lynet, som jo netop opstår i krydsfeltet mellem positive og negative ladninger – lynet kan derfor siges at være født af paradokset.

En ildrød åbenbaring

Noget andet, der fødes, er det, der *"højt bag de straalende Regngitre/udbreder(...) sin røde Kæmpekroner"*, det, som allerede i titlen forekom: Det røde træ. Igen bruges aposiopesen, tankestregen her, som det også gjorde ved lynet i den foregående strofe, som en typografisk aflejring eller afbildning, af det, der sker. At træet *"udbreder"* sin krone, antyder ligeledes den tidsekspandering, der sker – et verbum i proces; træet bliver til, det skabes i det øjeblik, det nævnes. Samtidigt er det et aktivt verbum, og træet er altså en, muligvis besjælet, aktør. Det centrale vers i denne passage, er dén *"ildrøde Åbenbaring"*, som kommer til syne, som en guds epifani for iagttageren.

Digtet alluderer her, og i de følgende afsnit muligvis til en passage i Det Gamle Testamente, hvor finder man beretningen om Moses, der får en åbenbaring ved en brændende tornebusk⁵³. Her åbenbarer Gud sig for Moses, i form af en busk, der står i lys lue, men som ikke bliver fortæret af ilden. Moses får besked på at tage sine sandaler af, da det sted, der omgiver busken, er hellig jord. Der er flere interessante betydningsmæssige mulighedsfelter i denne allusion. Dels, er grunden til, at Gud åbenbarer sig for Moses, at Moses skal forløse Israel fra dets 400årige slaverelation til Ægypten, altså er denne åbenbaring baggrunden for en meddelelse af en uhyre vigtighed og tyngde. Dels ejer beretningen, i kraft af det udødelige, og samtidigt -ikke fortærende - bål nogle af de komponenter, som allerede er blevet sat i spil i *Det røde træ*: elementernes paradoksale tilsynekomst og egenskaber i dette mystiske øjeblik.

Slutteligt, så siger Gud i beretningen: *"Jeg er den, jeg er!"*, og konstituerer dermed sin væren *i tiden og i sproget*, til alle tider, altid udenfor tid.

Altså transponerer digtet denne allusions tyngde af guddommelig tilsynekomst, (meta)fysiske (u)muligheder og tidbegrebets udvidelse ind i dette nye syn, akkurat som *Columbus* kunne siges at gøre det med dets transponering af den historiske grundtekst, uden at afvige fra det nu, der kommer til syne for iagttageren.

53 2. Mos. 3,2

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Åbenbaringen kan naturligvis også konnotere dén apokalyptiske åbenbaring, der sker i det syn, som Johannes får i Johannes Åbenbaring, den sidste bog i Bibelen. I så fald, er det en endnu større udvidelse af tidsaspektet, med yderligere konnotationer om Jahve som værende Alfa og Omega⁵⁴, begyndelsen og enden – eller også er det blot et ordspil af den biografiske type, når man påtænker, at forfatterens fornavn er Johannes.

At træet viser sig i "*Morgenrøden*" er en naturlig følge af, at solen i digtets umiddelbare nutid er stået op, men eftersom digtet har åbnet op for de bibelske intertekstuelle sluser, kan det også alludere til flere steder i Det Gamle Testamente⁵⁵. Jeg vil nøjes med at fremdrage to referencer her: I Salme 139, 9 er morgenrøden et sted, hvor Gud findes, og hos Hoseas (6,3) bryder Herren frem "så sikkert som morgenrøden", men kommer yderligere som "regnskyl, som forårsregn, der væder jorden". Af dette kunne man måske blot udlede, at morgenrøden også har inspireret de bibelske digtere, men eftersom vi her har at gøre med en *åbenbaring* i morgenrøden, giver de mulige referencer, om ikke andet, tyngde til åbenbaringens gennemslagskraft. Hvis digtet ikke bekender sig til kristendommens guddom, så erstattes dette system af en form for naturhelligdom, når træet beskrives som værende "*en hed Eruption af Blod/fra Jordens Hjærte*". "Gud" trænger ikke, som i *Columbus*, direkte igennem til teksten, men ligger, qua de omtalte referencer, som en understrøm af, om ikke "Gud", så en guddommelighed. Slutteligt, underbygger denne "*eruption*" digtets paradoksnatur: En eruption er det fænomen, at en smeltet stenmasse slynges ud af en vulkan. Altså er denne lava ildrød, som træet, men er også syntesen af to basale elementer: Ild og sten.

Ved et æbletræ i Singapore

I den fjerde strofe bliver det klart, at den episode, der i de tre foregående strofer er sket, ikke har spændt sig over lang tid – for nu kommer braget, som efterfølges af en stilhed. At alting bliver "dybt og stille" kan være en reference til Fritz Andersens "*I skovens dybe stille ro*" (1864), som med Carl Niensens blide toner, nynner med, "*mens Dagen øges,/og Vandene suser*".

Måske kan der bag stilheden høres krigslarm fra 1864' heftige danske krigsaktiviteter – i al fald *kan* det række frem mod ottende strofes krigsreferencer, men dem vender jeg tilbage til.

54 Åb. 1,8

55 Bl.a. Hoseas, 6, 3.; Esajas, 58, 8 og Joel, 2,2.; salme 139, 9

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

I det følgende indlejrer digtet en interessant intertekstuel reference, den i indledningen omtalte hilsen til Staffeldt, som kan være med til at belyse, hvilken slags åbenbaring, der er sket, og stadig sker: *"Nu mødes Høst og Foraar/ved Lynlys og under blændende Regn/i Singapores rød-blomstrende Haver"*. 60 år før den omtalte krig, og godt 100 år før dette digts tilblivelse, i 1804, skrev Schack von Staffeldt digtet *"Ved et Æbletræ"*, som indeholder undertitlen: *"som i Sept. 1804 paa engang bar Frugter og Blomster."*

I dette digt får digteren ligeledes et syn i et (æble)træ, som bliver til en åbenbaring. I vers 6-8 ser han *"den spæde Blomst slynget om modnende Frugt(..)Tvende Aarstider nu samler i samme Moment"*. Her mødes høst og forår! Dog er det for Staffeldt Ånden, der skænker ham dette syn. Der kan måske siges, at der har været spor af den samme lyriske panteisme i *Det røde Træs* "handlende natur", men der er samtidigt, som før beskrevet, et absolut fravær af ånd; intet udefra, selv lynet, der springer af en *"uhyre lysbringende Kraft"* udspringer af og refererer til sig selv. Denne form for intertekstualitet tilsvarende brugen af referencer i *Columbus* – referencerne findes, og findes samtidigt ikke – referencens oprindelige betydningsindhold bliver reduceret til dets modsætning. "Nuet" indledte den femte strofe, og indleder også de to følgende – altså er digtet nu i øjenhøjde med tiden. Det fantastiske syn er ikke færdigt med at ske, og digtet er ikke færdigt med at referere. I den sjette strofe afsøges dét sprog, jeg omtalte i indledningen – det grænsesøgende og grænsebrydende, transcendent sprog. Træet står både *"dryppende"* og *"flammende grønt"*, og er dermed både i ildens og vandets terminologi, og når regnen (med sine ildvåde *"varme Vandhænder"*) fejrer *"visne Blomster og Blade"* mod *"Træets Rod"* i efterårets *"haltende Høstvals"*, mens forårets *"lysende, skinnende Knopper og Skud/allevegne aabner deres Øjne, føres og forføres læserens øjne, først oppefra kronen og ned til rødderne, for derefter at løfte blikket mod "Kronen, der ryger af Væde"*, og træet er dermed ild, vand, høst og forår, der mødes i ét åbenbaringsværdigt paradoks.

Billedmoduleringsstrategier og skæbnens ironi

Digtet benytter sig her af en interessant strategi, som er i en eller anden form for dialektisk relation til sine egne billeder. Strategien består i, at et vers udstikker et stikord, som rummer et billede, som den eller de efterfølgende strofe(r) genoptager og udbygger.

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Således med den sydende keddel og regnen fra zenit, således med solens position (zenit) og skybruddet, således de lodrette vandstave og regngitrene.

Således med 5. strofes andet vers, som alle er modulerede former af det allerede beskrevne, og slutteligt, 6. strofes komponenter, som udbygger vand/ild, samt høst/forår dikotomierne i de foregående strofer. Dette har indflydelse på dét tidsaspekt, som glider mellem nutid og evighed, og opbygger illusionen om, at træet rent faktisk skabes i teksten, i sproget.

Og som en Fugl Fønix, der rejser sig fra asken og bliver ild og forgår til aske igen, *"løfter Træet sig luende/over sit eget Løvfald/som et udødeligt Baal,/hvorfra der sneer Aske,/og med tusind nye ildspirer"*. Fønixfuglens udødelige cyklus klinger, sammen med den brændende tornebusk i Mosebogen, som en undertekst i dette ottende afsnit, men er samtidigt, igen ild/vand billedet, der her er transformeret til aske og ild, som samtidigt formår at indlejre vandet, idét, at asken "sneer" – endnu et nyt paradoks. Og nu er illusionen fuldkommen. Såfremt, at træet virkelig skulle følge Fønix' cyklus, skulle det forkulle, og derpå igen blive til ildtræ. Men det sker ikke. I stedet sker der et stemmeskift, som på én gang punkterer denne åbenbaring og, ja, løfter den: *"Ho!"*

Dette "Ho!" minder om dét "Hoa", der fandtes i *Columbus*, men placeringen af det – hér, er, underlig. Det antyder i alle tilfælde, at der skal ske noget nyt, også i dét, at det er første og eneste gang i digtet, at der forekommer et vers med kun ét ord! Og før første gang træder digtets titel helt frem i teksten, samtidigt med, at vi før første gang hører om et jeg, der gennem *"Regnens drukne Syndflodstone/og det røde Træs drægtige Rislen/"* hører noget. Noget kunne tyde på, at dette er begyndelsen til enden. Som omtalt tidligere, refererer denne *"drukne Syndflodstone"* til anden strofes *"regnkvalte Gry"*, men refererer også bagud til Noa i 1. Mosebog, hvor Gud lader det regne, så vandet dækker hele landjorden. Til denne musik hører jeget *"Hestevrinsken og sværmende Pauker,/Galop, Trommer der kogler, og et Sus forbi af Pile! Nye Lurtoner! Hærene Ler!"*. Her sanser jeget altså et auditivt fatamorgana, fremkaldt af regnens lyde og træets rislen. Hele den historiske fortid kommer altså ridende til ham i dette voldsomt udvidede "nu". Der er ikke langt fra skiftet i *"Hoa, min hest!"* til dette, og der er da også heste i galop her, men hvorfor denne maniske, foruroligende tone i passagen? Muligvis er det dén foruroligende krigslarm, der var at høre bag skovens dybe stilhed i strofe 4?

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

I al fald er der krigsretorik at spore hér, og muligvis findes der også hér en bibelsk reference, når man medtager paukerne i larmen. I 2. mosebog kap 15, v. 19-21, griber profetinden Mirjam sin pauke og synger:

"Syng for Herren/han er højt ophøjet/heste og ryttere/styrtede han i havet".

Denne reference er interessant på flere måder – dels refererer hun til det *Røde Hav*, som vælter ned over Faraos soldater, idet, de forsøger at indhente Moses, som er stukket af med alle hans slaver.

Altså har vi her farven rød, vi har heste og ryttere, og så har vi slutteligt en "syndflods"-agtig scene – alle delementer i *Det Røde Træ*. Om paukerne her virkelig refererer til denne episode, skal være usagt, men muligheden findes. Slutteligt skal det nævnes, at referencen rummer to

skæbnemuligheder. Den ene – er en redning, som det sker for israeliterne, den anden er døden, som det sker for Faraos hær. Disse to skæbnemuligheder findes også i den ottende strofes umiddelbart besynderlige afslutning: *"Thalatta! Solen ved Austerlitz!"*

Dette vers er kulminationspunktet i den billedlige paradoxvirkelighed, og det er fortissimo i det auditive fatamorgana. Verset refererer til to historiske slag – det ene tabt, det andet vundet:

"Thalatta" er græsk og betyder *Havet*. Referencen her er sandsynligvis til "Anabasis", skrevet af Xenophon, som beretter om Kyros den Yngre, der førte 10.000 mænd i krig mod perserne, 401 f.kr. Da de når frem til Sortehavet, råber de "Thalatta! Thalatta!". Kyros den Yngre taber slaget.

Imidlertid skinnede sejrssolen over Napoleon d. 1. ved Austerlitz, da han vandt "Trekejserslaget" i 1805. Digtets dobbeltheder føjes her sammen til ét gigantisk bigbang af et paradoks: Dels, ved to referencer til to diametralt modsatte, men dog "lynende" skæbner og i samme omgang, at føje jordens største vandmasse, havet, sammen med dette solsystems lyskilde, solen.

Herefter det "forfærdelige brag", bliver der igen død stille: *"Alverden rykker frem, sejrrig, og dør."*

Ikke blot alverden, men også digtets alverden dør i en eller anden forstand her – alt det, digtet har skabt, og som har sejret, selv over naturlovene – ligger alligevel under for dødens lov. *"Og hvorfor sidder jeg ene med et ru Kvak/fra mit tungsindige Sumphjærte?/Hvem har snydt mig for min lynende Skæbne?"*. Hvis den lyriske spærreballon har været opspilet, så digtet løftede sig over sine egne bogstaver, så stikker jeget her sylespids fjerpen i den – og de elementer, hvis sameksistens tidligere i stroferne blev til et guddommeligt syn, er her blevet til muddersump – vand og jord i en ærgerlig sammenhæng.

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Som i *Columbus* fremskrives her muligheden for det guddommelige, ja, illusionen er næsten fuldbyrdet – åbenbaringen *sker* faktisk i teksten, men det sker ikke eller kan ikke ske for jeget; måske fordi det netop er skrift, ikke liv; at det kan lykkes at fremskrive det guddommelige, men ikke erkendelsen om dets eksistens. Og det er da skæbnens ironi, der, ligesom i *Columbus* er på færde, og der er da også en art, om ikke forbandelse, men så noget, der ligner – denne ”snydthed”. Columbus blev også snydt – ikke for sin lynende skæbne, den fik han, men snydt for fuldbyrdelsen af drømmen ”*han aldrig nåede*”.

Robotter i elskovsleg

Nedergaard og Elbek indlæser begge et erotisk element i digtet. Nedergaard, der, ud over at lave en sammenkobling mellem Jensens egen tendens til ”spleen” og jegets uforløsthed, mener, at træet rager ”fallosagtigt” op⁵⁶, og Elbek, der mere udførligt beretter om en sammenhæng mellem seksuel og eksistentiel frustration. Elbek inddeler digtet i tre ”potenseringsfaser”⁵⁷: Først, en ”uorganisk natur i oprør”, dernæst ”udløser tordenskraldet næste trin. Tidsfølgen ophæves, liv og død blandes og det livløse bliver levende som robotter i elskovsleg, regnen kærtegner træet (...), så knopperne som børn *aabner deres Øjne*.” I digtets tredje fase barsler det ”*drægtige løvhang med associationer om alverdens slagmarker hvor det går hedt og herligt til*”. Jeget sidder til gengæld ”som en padde i sumpen. (...) Han vil være det han oplever, men oplevelsen er betinget af at han ikke er det.” Ydermere bemærker Elbek, at

”hele scenariet er et titanisk spil af menneskefremmende mekanismer. Hans drøm om en eksplosiv forløsning, festbrusende individuation, øjeblikkelig totalrealisation af inderverdenen og den seksuelle undergrund, lukker sig ude fra virkeliggørelse blot ved at findes i hans tanke. Den rige oplevelse, det tomme jeg forudsætter hinanden som korrelater.”

Jeg skal ikke være den, der udelukker muligheden for erotiske, driftsmæssige elementer i digtet; træet *bliver* antropomorferet og kropsliggjort, og stemmeskiftet ved ”*Ho!*” kunne også minde om et ekstatisk, orgastisk stemmeskift, hvorefter sætningen ”*alverden rykker frem sejrrig og dør*” bliver et eksistentielt *turn-off*. Dog, som jeg også har argumenteret for, mener jeg, at det, jeg kalder for åbenbaringen, og det, Elbek kalder for totalrealisationen, faktisk sker – i sproget virkeliggøres den.

56 Nedergaard 1968, 165

57 Elbek 1966, 57

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Oplevelsen bliver sprog – især frembragt af digtets bevidsthed om, at det er sprog, bl.a. vist i de konkretistiske elementer i digtet - udråbstegnene, punktummerne og tankestregerne. Indenfor dette semiotiske medium⁵⁸, digtet som sorte bogstaver trykt på virkeligt papir, sker åbenbaringen! Ligeledes sker den modsatte bevægelse, punkteringen også, og de både forudsætter og udelukker hinandens realisation, for så vidt, at de begge er en del af digtet. Således bliver selve digtet et paradoksalt oksymoron.

Det kan være svært at afgrænse og pege ud, *hvor* det modernistiske i digtene manifesterer sig, at henvise til et vers, en linie og sige: Her er modernismen! Her findes den! Det har op gennem det 20.århundrede nemlig været til stor diskussion, hvad modernisme overhovedet er. Er det en afgrænset, litterær periode, er det en stilart, er det en erkendelsesparadigme?

Den norske professor, Irene Iversen, skriver, at modernisme først og fremmest er ”*bruddets estetikk og det innebærer også et nytt formspråk. I lyrikken var det mest tydelige signalet om modernisme bruddet med faste formskjemaer, men bruddet omfatter både stofftilfang, tematikk, billedbruk og livsoppfatning.*”⁵⁹. Fælles for de to digte er netop dette brud, hvilket bl.a. ses i de intertekstuelle referencers ”erstatning” af det oprindelige indhold i det refererede, særligt de bibelske referencer. Men også det, at der i begge digte finder en identitetsopløsning sted, som har rødder i en eller anden form for tomhedserkendelse. Sådan er det for Columbus og hans uindfrie længsel, og sådan er det for jegets snydthed i *Det røde træ*.

Intertekstualitetens porte. En konklusion.

Begge disse digte er en del af den samling, der kan ses som værende en port til det 20. århundrede. Begge digte benytter sig af og besidder intertekstuel bevidsthed og sprogligt nybrud, og kredser tematisk om sprog og erkendelse. Den intertekstuelle karakter eller strategi er den, at referencerne findes, og findes samtidigt ikke. I mange tilfælde er referencernes oprindelige betydningsindhold blevet reduceret til deres modsætning.

58 Frow 2006, 153 Det semiotiske medium er enhver materiel bærer af en tegnsekvens – fx bogstaver på papir, maling på lærred, en stemme på et bånd osv.

59 Iversen 1996, s. 12

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Referencerne er ikke i et direkte transformationsforhold, men er snarere i et transponeringsforhold, hvor den refererede teksts betydningssystem bliver modelleret ind i den refererende teksts betydningssystem.

I *Columbus* bliver grundteksten, den historiske person Columbus, transponeret fra sit oprindelige betydningssystem, virkeligheden, over i dette andet og nye betydningssystem, fiktionen, og i denne nye myte, får han nærmest omnipotente egenskaber, men også en sørgeligere skæbne, end virkeligheden tildelte ham. De bibelske allusioner, særligt Paulusreferencen i str. 7 og saligprisningsreferencen i str. 9 viser denne modificering af det ”oprindelige indhold”, ved det, at de er til stede som sproglige konnotationer, men deres oprindelige indhold er ikke blot modificeret, det er blevet transformeret til udsagn, der eliminerer de oprindelige udsagns indhold – og dette på altafgørende punkter. Referencen kan næsten ikke nå at referere, før grundteksten bliver transformeret til sin modsætning. Denne formel er også gældende i *Det Røde Træ*, hvor bl.a. Staffeldt indlejres, men *Aandens* rolle som førstebevæger udebliver, Fønixfuglens cyklus brydes, og hele dén tyngde af religiøse konnotationer, bl.a. via referencerne til Mosebøgerne, som træet indeholder, tabes for og af jeget med sumphjærtet.

En port skærmer ét rum fra et andet, og i *Columbus* og *Det Røde træ* åbenbarer der sig adskillige rum, der strækker sig langt bagud i litteraturhistorien, samtidigt med, at digtene i det modernes sprog beskriver det modernes erkendelser; rum, man kan skridte ind ad gennem intertekstualitetens porte.

Jonas Petersen
Bachelorprojekt

Intertekstualitetens porte

Vinter 2010

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Vejleder: Benedikte Fogh Rostbøll

Litteraturliste

Primærlitteratur:

Jensen, Johannes V. (1906): *Digte*, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, København

Sekundærlitteratur:

Allen, Graham (2000): *Intertextuality*, Routledge

Andersen, Harry (1972): *Studier i Johannes V. Jensens forfatterskab - Festskrift udgivet af Københavns Universitet*, Københavns Universitet

Bibelen, Den Hellige Skrifts Kanoniske Bøger, Det Danske Bibelselskab 1992

Elbek, Jørgen (1966): *Johannes V. Jensen*, Gyldendal

Frow, John (2006): *Genre*, Routledge

Gemzøe, Anker (2000): *Tavshed og ord hos Michail Bachtin og Villy Sørensen*, Nordlit nr. 8, Universitetet i Tromsø

Genette, Gérard

(1997a): *Palimpsests: literature in second degree*, University of Nebraska Press

(1997b): *Paratexts: thresholds of interpretation*, Cambridge University press

Handesten, Lars (2000): *Johannes V. Jensen. Liv og værk*, Gyldendal

Houe, Poul (1996): *Johannes V. Jensens lange rejse - en postmoderne myte*, Museum Tusulanum, København

Iversen, Irene (1996): *Modernismens kjønn*, Pax

Jeppesen, Bent Haugaard (1984): *Johannes V. Jensen og den hvide mands byrde. Eksotisme og imperialism*, Rhodos

Nedergaard, Leif,

(1943): *Johannes V. Jensen*, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag

(1968/1993): *Johannes V. Jensen. Liv og forfatterskab*, Det Schönbergske Forlag

Nielsen, Erik A. (1976): *Århundredskiftet. Johans V. Jensen in: Ideologihistorie III*, Tabula/Fremad

Wivel, Henrik (1982): *Den titaniske eros. Drifts- og karakterfortolkning i Johannes V. Jensens forfatterskab*, Gyldendal

Bilag 1

Abstract

This present paper examines the intertextual strategies in the two poems by Danish poet Johannes V. Jensen (1873-1950), *Columbus* and *Det røde træ* from *Digte* (1906). *Digte* can be viewed as a gateway to the 20th century. A gate connects one room from another, and in the poems a space is revealed; a room, that stretches far back in literary history. Furthermore, the language of modernity, that characterizes the poems, describes modern realizations. Thus, language and cognition are two essential elements throughout my paper.

The poems I have chosen for my analysis cannot be seen as representatives of the entire collection of poems in *Digte*, but they do reflect some of *Digte's* new linguistic and epistemological contributions, especially when it comes to the intertextual awareness of the poems. What is particularly interesting about the two poems is the way, they embed their references, especially the Biblical references. One might think, that such were erased from the reference-reservoir in the slipstream of Friederich Nietzsches philosophy, but this is not the case.

It is namely on the question of intertextuality, that the modernistic elements are manifested, because the intertextual range includes language and cognition, but the poems also questions generic and philosophical nature. I will therefore examine this field by asking: What is the character of the intertextuality in the two poems and what is the relationship between the referenced and the referring text? Intertextuality is not a transparent term, so to clarify the terminology, I choose to limit my method to Julia Kristeva and her concept of transpositioning, Gérard Genette's ideas of trans- and paratextuality and some of Anker Gemzøes types of intertextuality. Already in the title of the collection, *Digte*, there is a large room resonating behind it. Approximately 100 years earlier, Adam Oehlenschläger released a collection of poems called *Digte* (1803), and Schack von Staffeldt released *Digte* (1803) and *Nye Digte* (1808). These three collections are central in the Romantic period in Denmark. This movement could be called paratextual intertextuality, since Jensen quotes Oehlenschläger and Staffeldt, but furthermore, and perhaps more interesting, Jensen' collection becomes a metatextual comment to the aforementioned romantic works.

My study shows, that *Columbus* embeds not only the basic text (i.e. the historical, "real" person Christoffer Columbus) but also the gigantic ideological and historical textcorpus that relates to him, thus transposing these texts into a new myth, adding several layers to his persona.

Through usage of stylistic figures such as antitheses and oxymoron, and by embedding Biblical quotations and transforming these into utterances that eliminate their original meaning, Columbus becomes an "anti-saviour figure" who sacrifices himself for an atheistic thought.

Intertekstualitetens porte

Intertekstuelle strategier i to digte af Johannes V. Jensen

Det røde træ also connotes the Bible, especially the story of the burning bush in Exodus 3:2, but also classical mythology and the romantic poet Schack von Staffeldt. However, in this poem also, the references exist and do not exist i.e. it creates a linguistic illusion through its incommensurable unifications, as it describes an existential disillusion for the character in the poem.

Thus, the intertextuality in the two poems is not one of a direct transformation between former text A and new text B, but one of transpositioning. The former system of meaning is modified into a new system of meaning, sometimes transformed into utterances that eliminate the original meaning. This movement correlates to the thematic content of the poems, which is why the poems can be seen as being gateways to the 20th century's ideas of modernism, language and cognition.